

Sommige zaken konden zolang na dato niet goed achterhaald worden, bijvoorbeeld met welke motivatie een studie was afgebroken. Een andere moeilijkheid was dat de enquêtes vooral degenen bereikten die hun studie wel hadden voltooid. Soms worden teveel feitjes en cijfers achter elkaar geplakt, wat niet bevorderlijk is voor de leesbaarheid. Zo worden alle vrouwelijke wetenschappelijke personeelsleden voor 1945 met naam en loopbaan beschreven, wat een opsommerige indruk maakt. Over het geheel genomen echter is de tekst toegankelijk geschreven en fraai geïllustreerd. De uitgave biedt een compact overzicht.

Mark van Deursen

R. Sörensen, *Een gehate minderheid. NSB'ers in Rotterdam* (Rotterdam: Speakers academy, 2003, 127 blz., €24,95, ISBN 90 806300 7 1).

Fractie leider Ronald Sörensen van Leefbaar Rotterdam waarschuwt voor groepsfanatici: 'AEL is de NSB van deze tijd.' Zo kopte het *Algemeen Dagblad* naar aanleiding van de presentatie van *Een gehate minderheid*. Sörensen probeert geschiedenis en actualiteit te verbinden door te beweren dat de AEL en andere moslimorganisaties dezelfde tactieken gebruiken als de nationaal-socialisten in de jaren dertig en veertig. 'Bij organisaties als de AEL zie je een fanatisme, gebrek aan rationaliteit en het verwijzen naar mythes. Dat was bij partijen als de NSB niet veel anders.'

Deze uitspraken gaven aanleiding tot menige polemiek op internet. Tot nu toe is het ook de enige aandacht die zijn boek in de media heeft weten te trekken. Hoe terecht is dit? Het boek is tamelijk dun en vormt een bewerking van twee scripties die Sörensen moest schrijven voor zijn MO-acte. Hij beschrijft de positie van burgemeester Oud, de inauguratie van burgemeester Müller, de machtsstrijd binnen de NSB en de houding van NSB'ers ten aanzien van het beleid van de bezetter. We zien ook dat deze houding verandert naarmate de oorlogskansen en het Duitse beleid veranderen. Sörensen schrijft begrijpelijk en vlot, dat dient gezegd. Wellicht speelt het feit dat hij in het dagelijks leven geschiedenisdocent is op een middelbare school, hierbij een rol. Aan het eind vinden we zelfs een korte begrippenlijst. Dit werkje is zeer zeker toegankelijk voor de hedendaagse Rotterdamse scholier.

Het verloop is chronologisch. Het eerste hoofdstuk gaat over de opkomst van de NSB in het Rotterdam van voor de oorlog. Aan de hand van procesverslagen en persoonlijke verhalen van individuele leden komt Sörensen tot een beeld van het dagelijks leven van een partijlid in een bepaalde wijk in Rotterdam. Sommige personen uit dit boek komen iets meer uit de verf, doordat er vrij veel aandacht wordt besteed aan het ambtenarenapparaat. Aan het eind beschrijft Sörensen een bezoek dat hij bracht aan voormalig gemeentesecretaris Dijkhuis, die met Müller uit Utrecht naar Rotterdam was gekomen. De benoeming van Müller vormde een succes voor NSB-partijleider Mussert. Partijlid Rost van Tonningen had een vrij grote aanhang in het Rotterdamse. De haven was echter van enorm belang voor het Duitse achterland en Mussert kreeg zijn zin bij de bezetter en zijn kandidaat volgde Oud op.

Burgemeester Oud was na de capitulatie blijven zitten en was mateloos populair bij de bevolking. Vanwege het bombardement was diezelfde bevolking zeer anti-Duits. Op de omslag zien we Oud, vlak voor zijn gedwongen vertrek, gedwongen poserend met een schootsvel om. Op dit schootsvel staat een pentagram. Oud was vooraanstaand vrijmetselaar. Merkwaardig genoeg is dit ook een thema dat als een rode draad door dit boek heen loopt. Sörensen verklaart in zijn nawoord dat hij nieuwsgierig was geworden naar de vrijmetselarij, toen hij er achter

kwam dat deze organisatie door de NSB zo gehaat werd. Sedert enige jaren is hij zelf een maçon. Op pagina 21 haalt hij aan dat het hoofd van de propaganda-afdeling der NSB, F. E. Farwerck, lid was van de gemengde vrijmetselarij. In de tekst staat hier een vraagteken, vermoedelijk omdat Sörensen niet wist dat er zoiets als een gemengde vrijmetselarij bestond vòòr de Tweede Wereldoorlog.

Ik moet bekennen dat ik enigszins bevooroordeeld was toen ik dit boek ging lezen. Dit was vooral ingegeven door de dikte van het boek, het onderwerp, de uitgever en de politieke kleur van de auteur. Ik heb echter met veel plezier kennis genomen van dit vlot geschreven verhaal en er ook nog iets van opgestoken. Dit boekje toont aan dat het nuttig kan zijn om de lokale geschiedenis te beschrijven vanuit het standpunt van de foute Nederlander. Het boekje bevat zeer veel foto's, die afgedrukt zijn op de pagina's 49 tot en met 64. De letters die de drukker gebruikt heeft, zijn bovendien tamelijk groot, waardoor je helemaal snel door de 127 pagina's heen bent. Tot slot wil ik er op wijzen dat het jammer is dat de schrijver geen onderscheid heeft kunnen maken tussen zijn positie als lokaal politicus en schrijver van een geschiedenisboek. Ik hoop dat hij als geschiedenisdocent dat onderscheid wel weet te maken.

Paul Hendriks

H. Langeveld, *Schipper naast God. Hendrikus Colijn 1869-1944, II, 1933-1944* (Amsterdam: Balans, 2004, 688 blz., €37,50 (geb.), ISBN 90 5018 717 X).

Hendrikus Colijn was in menig opzicht een 'on-antirevolutionaire antirevolutionair', zegt Herman Langeveld in dit tweede deel van zijn Colijn-biografie. In het eerste deel (*Dit leven van krachtig handelen*) noemde de auteur al diverse voorbeelden van de uitzonderlijkheid van de hoofdpersoon in zijn eigen milieu. De verklaring voor het fenomeen dat Colijn zich niettemin moeiteloos kon handhaven als politiek leider bleef daar nog enigszins uit. In *Schipper naast God* wordt het raadsel grotendeels opgelost, dat wil zeggen: Langeveld maakt de lezer duidelijk dat hij het antwoord niet te ver moet zoeken. De geloofsband tussen Colijn en zijn achterban was in het verzuilde Nederland van toen ruim voldoende voor wederzijds vertrouwen in voor- en tegenspoed. De 'schipper naast God' wist welke woorden hij moest kiezen. Doordat hij zelf geen twijfels (meer) koesterde over het geloof, was wat hij tot de 'kleine luyden' zei levensecht en kwam het ook als levensecht over. Dat zijn persoonlijke levensstijl verre van bescheiden was, speelde dan geen rol meer.

Dit tweede deel gaat over de periode vanaf 1933 en behandelt dus ook de houding van Colijn tegenover fascisme en nationaal-socialisme, in buitenland en eigen land, in alle verschijningsvormen. Langeveld constateert dat Colijns anticommunisme weliswaar 'afbreuk deed aan zijn principiële afwijzing van het nationaal-socialisme' — Hitler vervolgde de communisten meedogenloos en de antirevolutionair begreep waarom — maar dat hij door zijn achtergrond en ervaring toch goed gewapend was tegen de zwarte en de bruine ideologie. Voor het antisemitisme had hij geen begrip en tegen de persbreidel in Duitsland protesteerde hij op zijn manier. De Nederlandse premier had wat dit betreft het hart redelijk op de goede plaats, al klonken zijn uitingen van bezorgdheid soms weinig gedreven. Colijn was ook geen democraat in hart en nieren. Hij onderschreef het idee van democratie wel in principe, maar had kritiek op de werking van sommige democratische stelsels (waaronder het Nederlandse) in de praktijk. Weer tot het ambt van premier geroepen in het enerverende jaar 1933 (milterij op *De Zeven Provinciën*, het aan de macht komen van Hitler) wist hij zelf wel waar hij heen wilde, maar bij benadering niet waar het heen zou gaan.